

Molnár Ferenc és a Franklin Társulat

Molnár Ferenc pályaképeének kezdetét keserves hírlapírói évek jellemzik. Ezekből az esztendőkből a *Pesti Hírlaphoz*, a *Héthez* és főként a *Budapesti Naplóhoz* fűződő kapcsolatait szokás emlegetni. De tudjuk, hogy első színpadi sikerei után sem lett hűtlen az újságíráshoz; többek között az induló *Az Est-nek* egyik vezető publicistája lesz.

Első köteteit a legkülönbözőbb cégeknél jelenteti meg; Ranschburg Gusztávnál, a Deutsch Testvéreknél és a Singer és Wolfner cégnél.¹ Első nagy regényét *Az éhes várost* (1901) a Singer és Wolfner még csak bizományba veszi át, de a következőt már önállóan vállalja. (*Egy gazdátlan csónak története*, 1901.) S ezzel úgy tűnhetik, hogy az új hangú fiatal nemzedéket is felkaroló kiadónál végre Molnár is otthonra talál. Azonban a *Józsai és egyéb kis komédiák* c. gyűjteményét a Pallas rt. adja ki (1902), *Éva* c. regényét az Érdekes Könyvtár kiadóhivatala (Pallas ny., 1903), az *Egy pesti leány történetét* a Globus ny. (1905.)

1907-es impresszummal jelent meg *A Pál utcai fiúk* a Franklin Társulat kiadásában és ettől kezdve több mint húsz esztendőn keresztül a Társulat Molnár Ferenc állandó magyarországi kiadója maradt. A Franklin Társulat és Molnár Ferenc együttműködésének kezdetei feltehetően az említett első hírlapírói korszak idejéből keltezhetőek. Kapcsolatuk hátterében egy olyan lap áll, amelyről eddig nem szólt a szakirodalom: a *Tanulók Lapja*.

Molnár visszaemlékezve *A Pál utcai fiúk* születésére és megjelenési körülményeire, a következőket vallotta: „A Pál utcai fiúk a legjobban szívemhez nőtt könyvem, 1906-ban írtam folytatásokban egy ifjúsági lap számára, amelyet volt tanárom, Dr. Rupp Kornél szerkesztett . . .”²

Rupp Kornél azok közül a tudós tanáregyenységek közül való volt, akik a századvég pozitívista magyar irodalom- és történetírásának oly sok-sok építőkövét rakták le. Szombathelyi tanárkorából az 1891–1892. esztendőkből ismerjük néhány Gyulaihoz írott levelét³ s ezekből is tudjuk, hogy szívesen búvárkodik a szombathelyi levéltárakban, foglalkozik drámatörténettel, új magyarázatos iskolai feldolgozását készítette és küldte el Gyulainak Arany *Toldijáról*, amelyet azután a Társulat meg is jelentetett. Szövegkiadásai, sajtó alá rendezései a Régi magyar könyvtár köteteiként ugyancsak a Franklin tár-

¹ *Magdolna és egyéb elbeszélések*, 1897. Ranschburg G. — *A csókok éjszakája és egyéb elbeszélések*, 1898. Deutsch. — *Alarcos bálon*, 1899. Deutsch-Singer és Wolfner. — (Monológok gyűjteménye 6.) 2. kiad. 1901. — *Ne mondj igazat!* 1900. Singer és Wolfner. (Monológok 89.) — *A pesti kislány falun*. 1903. Uo. (Monológok 113.)

² Idézi: VÉCSEI Irén: *Molnár Ferenc*. Bp. Gondolat, 1966. 35.

³ OSZK Kézirattár. Levelestár. Rupp Kornél levelei Gyulai Pálhoz.

sulat égisze alatt jelentek meg. (Gyöngyösi, Faludi, Telegdi). Berzsenyi leveleinek és munkáinak kiadási előmunkálatainak is egyik szervezője. Munkáihoz segítséget és tanácsot kér Gyulaitól, és tőle várja a Kisfaludy Társaságba való beválasztásának támogatását. Később tagja lett a Filológiai Társaságnak is. Ez idő szerint nem tudjuk, adott-e ki már Szombathelyen is a tanuló ifjúság számára valami lapot, inkább csak feltételezzük ilyen irányú gyakorlottságát; különben aligha bízták volna meg az éppen Pestre kerülő tanárt a Franklin Társulat új ifjúsági lapjának szerkesztésével. És azt is csak sejteni véljük, hogy Gyulai személyes befolyásának köszönhette elsősorban ezt a megbízást, — de lehet, hogy még a Budapestre való kerülését is.

Az 1894-ben induló *Tanulók Lapja* programjában erősen illeszkedett az iskolában tanult ismeretekhez.⁴ A *Vasárnapi Újság* kliséanyagának felhasználásával olvasmányos, gazdagon illusztrált írások szóltak nevezetes személyiségekről, tájakról, szokásokról, földrajzi, biológiai, fizikai, kémiai jelenségekről neves szerzők — pl. Hermann Ottó, az utazó Bíró Lajos, Marczali Henrik, Beöthy Zsolt, Angyal Dávid, Jancsó Benedek stb. — közreműködésével. Tudósítottak az új technikai találmányokról, főként a vasút fejlődéséről. Állandó hírvivő volt az iskolák életéről, önképzőkörök, pályázatok eredményeiről szólt. A lap mintegy fele terjedelmét (összterjedelem 16 lap volt) foglalták el a szépirodalom, ill. a történelmi, művészeti tárgyú írások. Általában két folytatásos regényt, néhány verset és ritkábban egy-egy elbeszélést közöltek számonként. A lap felfedezettje Oláh Gábor volt, aki majd minden pályázatát megnyerte. 1899-től versei és kisebb-nagyobb írásai igen sűrűn kaptak helyet. S innen vezetett útja egyenesen magához a kiadóhoz: *Csokonai és a latin költők* (1904), *Sámson* (1908), *Korunk hőse* (1909). De a *Tanulók Lapjában* találkozhatunk Mikszáth, Jókai, Móricz, Krúdy nevével is, bár természetesen a korszak népszerű ifjúsági íróinak, Thirring Gusztávnénak, Gaál Mózesnek és másoknak a nevével jóval sűrűbben. A cikkanyag nagyobb része azonban jelöletlen. A lap népszerűségét leginkább a Franklin Társulat kiadásában oly jól ismert Verne regények folytatásos előközlései jelentették; Gábor Andor, Zigány Árpád és Gaál Mózes fordításaiban. A világirodalom klasszikusait főként Goethe, Schiller, Heine képviselik, mellettük megemlíthetünk még néhány Csehov, Alfonz Daudet, Longfellow átültetést is. Itt jelent meg ugyancsak előközlésben Dickens *Copperfield Dávidja* Mikes Lajos „magyarításában”.

Molnár úgy emlékezik, hogy 1906-ban *A Pál utcai fiúk* folytatásainak írása idején Dr. Rupp Kornél szerkeszti a lapot. Ez azonban így sajnos, nem igaz. Rupp 1900-tól halott. A lapot ekkor már a korábbi főmunkatárs, Gaál Mózes jegyzi. Molnár pedig semmiféle említést nem tesz Gaálról. Talán azért, mert a laphoz korábban Rupp Kornél révén került, és ekkorra már az újsághoz fűződő kapcsolataiban Gaálnak semmiféle új szerep nem jutott. Csupán annyi, hogy a korábbi írások egyenes folytatásaként — és a kiadóval kötött előzetes szerződésnek megfelelően — közölte *A Pál utcai fiúkat* is. Így mindazoknak a kisebb-nagyobb írásoknak, amelyeket *A Pál utcai fiúk* előképeinek tekintünk, lelőhelyét és forrásvidékét a *Tanulók Lapjában* sejtjük.

⁴ Mint egyik előfizetési felhívásukban vallották: „Az irodalomtörténet, a magyar történelem, a földrajz és természettudomány köréből hasznos ismeretterjesztő cikkeket hozunk, melyek az iskolai tanulmányokkal szoros összefüggésben vannak, s amelyek az újabb kutatásokra is különös figyelmet fordítanak . . . melyek hasznosan szórakoztatnak, nem a képzelő tehetséget izgatják, hanem az elmét ismeretekkel gyarapítják.” *Tanulók Lapja*. 1902. decemberi számok. Boríték. és Uo. 1904. 26. sz. 416.

Molnár élénken számol be a regény írásának körülményeiről: „... a körüti művészkávéház karzatán írtam délutánonként az egyes folytatásokat. Erre a szedő személyesen ügyelt fel, és szinte kitépkedte kezemből az esedékes kéziratlapokat...”⁵

A szedő mellett még valaki kapkodhatta a lapokat izgatottan; Vadász Miklós, a regény illusztrátora. Az egyes folytatások ugyanis azokkal a rajzokkal jelentek meg, amelyeket a kötetben is láthatunk. A korszak divatos ifjúsági regény-illusztrációinak szokása szerint ezek a rajzok a szöveg egy-egy jelentős mondatát elevenítették meg, amely mondatot képaláírásként alkalmaztak. Ehhez természetesen előzetesen ismerni kellett a szöveg egészét. A *Pál utcai fiúk* illusztrációi hangvételükben, stílusukban nem illenek bele a megszokott naturalisztikus, minden részletre kiterjedő, talán a Verne kiadásokból legjobban felidézhető Roux-féle, vagy a jellegzetes motívumait felsorakoztató szecessziós, vagy a meglehetősen édeskés Neogrády-féle megszokott képek garmadájába. Inkább vázlatok csak, háttér nélkül, néhány jellegzetes kontúrvonallal. Sajátos egyéni stílusuk talán éppen ennek a gyors munkatempónak köszönhető: a rajzolónak szinte csak percek álltak rendelkezésére a kifejező illusztrációs anyag megteremtésére.

A regény terve azonban már jó esztendeje kész lehetett, és a gyors munkát a régen lejárt határidők is sürgették. Molnár 1905. február 3-án kötötte meg a szerződést a Franklin Társulattal. A kézirat leadásának határideje 1905. március 15. volt. A szerződés teljes szövege a következő:

„Franklin Társulatnak

Budapest.

Van szerencsém az Önökkel történt megállapodást igazolni:

„A Pál utcai fiúk” című ifjúsági regényemet a következő feltételek mellett átengedem Önöknek:

1. A kéziratot, melynek terjedelme körülbelül 20 (húsz) nyomtatott ív lesz, 1905. március 15-ig tartozom Önöknek teljesen leszállítani.

2. Önök a teljes kézirat kizárólagos kiadási jogáért 1000.— (Egyezer) korona tiszteletdíjat fizetnek nekem egyszer s mindenkorra, amely örök ár, s a melynek ellenében Önök korlátlanul rendelkeznek e munkámmal.

3. A revisiót én tartozom végezni, díjtalanul.

4. E megállapodásunk kiterjed a jogutódokra is.
Budapest, 1905. február hó 3-án.

Kiváló tisztelettel
Molnár Ferenc”⁶

1905. október 26-i kelettel a *Pesti Napló* szerkesztőségi levélpapírára rótt sorai sietősnek tetsző újabb megállapodást ismernek el. Molnár saját kezű levele szerint ekkor 400 korona előleget fel is vesz.

„Igen tisztelt Igazgató Úr,

megállapodásunkhoz képest közlöm Önnel, hogy elvállaltam egy regény megírását a Vasárnapi Újság számára a következő feltételek mellett.

1. A regény legalább 18—20 ívre terjed.

2. Ebből legalább 4 ívnek 1905. december 5-ikén az Önök birtokában kell lennie.

⁵ VÉCSEI: i. m. 35.

⁶ Molnár Ferenc és a Franklin Társulat szerződései. OSZK Kézirattár Fond 2/1158. — A továbbiakban minden egyes szerződés után nem ismételjük meg.

3. A könyvkiadás joga örök időkre a Franklin Társulatot illeti meg.

4. Az írói tiszteletdíj egyezerkétszáz korona, melyből négyszáz koronát előlegképpen fölvettem.

Tisztelő híve
Molnár Ferenc"

Ez a regény — a *Vasárnapi Újság*ban való előközlés nélkül — könyvalakban 1907-ben jelent meg *Rabok* címmel.

A fenti szerződés megkötésére már akkor kerül sor, amikor a *Tanulók Lapja*-ban megjelentek *A Pál utcai fiúk* első folytatásai. 1905. október 1-én, a 13. évf. 1. félévének 1. számában „Elbeszélés a Tanulók Lapja számára” alcímmel kezdik meg a regény közreadását. A 4—13. számban az első oldalon, első közleményként — a szokásostól eltérő módon — a 13. sz.-tól, december 24-től 1906. jan. 7-ig, a 15. sz.-ig elveszti főhelyét, majd néhány kivételes számtól eltekintve újra visszanyeri. Az utolsó folytatás 1906. márc. 25-én, a félév utolsó, 26. számában lát napvilágot. A kötet maga 1907-es impresszummal jelent meg, de mindenképpen az esztendő első negyedében. A *Vasárnapi Újság* kritikáinak⁷ sorrendjében — amelyek általában a megjelenést frissen követik — a *Rabok* után nem sokkal. A szerződéskötések és a kötetek időpont egyezései egyúttal azt is jelzik, hogy Molnár szinte párhuzamosan dolgozhatott mindkettőn.

A Pál utcai fiúk sikere 1906 tavaszán már pontosan lemérhető és a Társulat szeretné magához kötni a fiatal szerzőt. Ugyancsak Molnár kézzel írott levelét tekinthetjük kettejük előzetes megegyezésének.

„A Franklin Társulat tekintetes Igazgatóságának,

Budapest.

A mai alulírt napon felvettem Önöktől Egyezer (1000) korona tiszteletdíj előleget a jövőben írandó munkáim kiadói jogára, amelyet általánosságban ezennel átengedek Önöknek, egyelőre oly megállapodással, hogy munkáimat könyvalakban való kiadásra elsősorban Önöknek tartozom felajánlani. Az erre vonatkozó részletes szerződést, illetve a szerződés feltételeit, nevezetesen:

1. a szerződés tartalmát,
 2. a szerzői tiszteletdíjakat,
 3. a most felvett egyezer korona előleg elszámolását stb.
1906. augusztus végéig fogjuk megállapítani.

Teljes tisztelettel

Budapest, 1906. április 26.

Molnár Ferenc"

A Franklin Társulat opciós jogainak végső megfogalmazására 1907. április 16-án kerül sor, de ez a változat már több előnyt enged a szerzőnek, többek között a honoráriumok tekintetében is:

„... Egyúttal kötelezem magam — mondja a megállapodás —, írandó műveim kiadását mindenkor Önöknek felajánlani, s csak az esetben ha Önök a kiadást nem vállalják vagyok jogosítva műveim kiadása tekintetében másképp rendelkezni. Ha a honorárium

⁷ A *Vasárnapi Újság* kritikai rovata egyúttal a kiadó reklám céljait is szolgálta, így függetlenül a kötetek címlapján látható évszámoktól, amelyek sokszor kereskedelmi szempontok szerint későbbi dátumot viselnek, a valódi megjelenés idejének rekonstruálására is felhasználható. Eszerint az 1907-es esztendőben — a kritikák dátumjainak sorrendjében — így jelentek meg az egyes Molnár művek: *Rabok*. 1907. 9. sz. 175—176. — *A Pál utcai fiúk*. 15. sz. 304. — *Az ördög*. 16. sz. 314—315. — 3. kiadásáról. Hir. 22. sz. 448. — *Muzsika*. — Molnár Ferenc új könyve. 52. sz. 1059. Ezúttal a kritika szerzőjére biztosan utal az S. A. monogram.

tekintetében megegyezésre jutni nem tudunk, jogom van munkámat más kiadónak felajánlani s az esetben, ha Önök a más kiadó által felajánlott honoráriumot megadni nem hajlandók, úgy az illető munka felett szabadon rendelkezem.”

Ugyanez a szerződés tartalmazza a *Rabok* megvételét. A kiadó úgy látszik a korábbi feltételek helyett megkísérelte lealkudni a tiszteletdíjat 800 koronára, azonban Molnár saját kezűleg, gondosan visszajavította az összeget 1200 koronára, hozzáírva, hogy „a Vasárnapi Újságban való közlés jogával együtt.”

Ugyanezen a napon írják alá *Az ördög*re vonatkozó egyezséget; — már egy más elszámolási rendet véve alapul. Eszerint az első kiadás 1000 példányban készül, amelynek tiszta hasznából a felerész a szerzőt illeti. A 2., ill. a következő kiadások jogát 500 koronáért vásárolják meg. (Előzetesen 400 korona, Molnár által „feljavítva”.) Részben talán ez a magyarázata — a sikeren túl — hogy a Társulat miért jelentetett meg még ugyanebben az évben gyors egymás utánban 5 kiadást.

1907. április 13-án — tehát a fenti kötések előtt 3 nappal —, veszik meg az *Elbeszélések* címen emlegetett kötetet 600 korona örök árért. Molnár későbbi kézzel írt javítása szerint: „A fentebb említett elbeszéléskötet címét „*Muzsiká*”-ra változtattuk.”

A *Muzsika*, csakúgy mint *Az ördög*, még 1907-ben megjelent, utóbbi angol és német fordításjogát is hamarosan eladták, hiszen 1908-ban már megjelennek az első amerikai, és Julius Bard (Wien — Leipzig — Berlin) német nyelvű kiadásai. Mire 1907-ben ez a négy Molnár-kötet megjelenik a Franklin társulat gondozásában, már kilépett a Társulat kötelékéből az a Mikes Lajos, akit leginkább a korai szerződéskötések első egyengetőjének gondolunk. Mikes Lajos Molnárral a Vigszínháznak készített fordítások során kerülhetett közelebbi barátságba,⁸ és már mint a Lampel és Wodianer cég lektora, Molnár korai írásai közül néhányat megjelentetett.

A Lampel kiadó egyik igen népszerű sorozata a Magyar Könyvtár mellett a Fővárosi Színházak Műsora volt, amelyet Mikes szerkeszthetett. Molnár egyik korai bohózata, *A doktor úr*, 1902-ben ebben a sorozatban jelent meg (135—136. sz.), ugyanitt önállóan a *Józi* is. (1904. 162—163. sz.) A Franklin Társulat és a Lampel — Wodianer rt. fúziójával (1904) a sorozat, csakúgy mint a Magyar Könyvtár Franklin tulajdonba ment át, bár az impresszumok ezt nem tükrözik. Maga Mikes Lajos pedig a Társulat első lektora lett. 1906-ban Mikes megvált a Társulattól, bár mint fordító sokat dolgozott később is a Társulathoz. Arról nem tudunk bizonyosat, vajon a sorozat szerkesztését megtartotta-e. Mindenesetre miután az jórészt e vigszínházi kör fordításait öleli fel hosszú éveken át, Mikes Lajos irányító szerepét feltételeznünk indokoltnak látszik. Utóda, dr. Wildner Ödön filozófiai, művelődéstörténeti és közgazdasági irányultságú érdeklődésével aligha lehetett alkalmas e munkára. Ő is mindössze alig másfél esztendő telt el ezen a poszton, de sorozatunk ezt is jóval túléli. 1904-től Molnár Ferenc francia bohózat fordításai is itt látnak napvilágot. E fordítások közül ki kell emelnünk Molnár más irányban való tájékozódásának egyik bizonyítékát: Hauptmann: *Henschel a fuvaros*. 2. kiad. 1909. 66. sz. Itt jegyezzük meg, hogy 1905 és 1909 között Molnárnak három kötete jelent meg a Magyar Könyvtárban: *Gyerekek* (1905. 433. sz.) — Egy Anatole France elbeszéléskötet fordítása (1908. 513. sz.) és a *Pesti erkölcsök* (1909. 544—545. sz.)

⁸ NAGY Péter: *Molnár Ferenc színpada*. It 1978. 1. sz. 37.

Ehhez hozzá kell tennünk, hogy Molnár a Franklin Társulathoz való lekötöttsége ellenére, néhány művét ugyanekkor más cégeknél jelenteti meg. Például a *Disznótor a Lipótvárosban* — németül is — a Schenk Ferenc-féle, igen színvonalas, a századelő szinte majd minden „nagy nevét” felvonultató, alig emlegetett sorozatában, a *Mozgó Könyvtárban* (1908. 4. és 10. sz.) Molnár nagyfokú munkabíráására és termékenységre már Nagy Péter felhívta a figyelmet. A napi publicisztikai írások teljes ismerete nélkül is e néhány év alatt megjelent kötetek és írások nagy száma önmagáért beszél.

A Franklin Társulattal kötött szerződéseknek még egy olyan általános jellemvonását kell kiemelnünk, amely Molnár Ferenc megkülönböztetett helyét bizonyítja a Társulat kiadói tevékenységében, és ez a honoráriumok igen magas volta. Különösen szembetűnő ez az első kiadvány, *A Pál utcai fiúk* esetében. Az ezer koronás örök ár a Társulat századeleji történetében fantasztikus összegnek számít. Illusztrálásul csak néhány példa. Tömörkény a *Jegenyék alatt* c. elbeszéléskötetért 500 koronát kapott hosszas alkudozás után, és a további kiadásokért 300 Kr.-t.⁹ Ignotus egy kötetért 400 koronát,¹⁰ Szép Ernő hatszázat,¹¹ Cholnoky Viktor összes novelláiért négyszázat.¹² Oláh Gábor *Korunk hőseit* a Társulat csak úgy vállalja, hogy tiszteletdíj fejében száz korona áru példányt ad át. A *Sámsonért* 100 koronát és 15 tiszteletpéldányt fizettek.¹³ Ezer koronát ekkor csupán Rákosi Viktor kap egy regényéért¹⁴ és majd évekkel később, 1912-ben Kaffka Margit a *Színek és évekért*, mint erről egyik Adyhoz írt levelében tudósít: „... ígért a Franklin hosszú alkudozás és böcsmerlés után 1000 koronát a Vasárnapiban való félévi megjelenésért s a könyvért, s a további kiadásokért, — szöröstitül-bőrostitül s minden maradékostül”¹⁵ — holott két előző sikeres regényét is a Társulat jelentette meg.

A Molnárnak kialakult és juttatott kiemelt honoráriumok mögött Kornfeld Zsigmond személyét sejtjük, aki a század elején, körülbelül az első világháború végéig a Társulat üzleti és személyi ügyeiben a vezető szerepet játszotta.

S ezek a honoráriumok később sem csökkentek.

1908. febr. 28. — Elbeszéléskötet. 16—18 ív. 2000. — Örök ár. (Megjelent: *Ketten beszélnek* címen. 1909.)

1909. nov. 11. — *Liliom*. 1000. — Örök ár.

1910. nov. 23. *A testőr*. 2000. — Örök ár.

(Megjelent: 1911—1912-ben. 1912-ben a jogot — feltehetően korlátozott jogkörrel, megállapodás erre vonatkozólag ez idő szerint nincs meg — eladták. Erre utal, hogy az 1912 utáni Franklin kiadások is a következő védjeggel jelennek meg: Copyright 1912. by Hans Bartsch New-York.)

1910. dec. 22. — *Józsai és egyéb kis komédiák*. 1000. — Örök ár. (Átvétel a Pallas rt.-től, ahol az első kiadás megjelent. A jog és a klisék átengedéséért ugyancsak 1000 koronát fizettek a Pallasnak. Megjelent: 1912.)

— *Gazdátlan csónak*. 1000. — Örök ár.

(Átvétel a Singer és Wolfnertől; megállapodásukat nem ismerjük. Megjelent: *Egy gazdátlan csónak története*. 1913.)

— *Éhes város*. 1000. — Örök ár.

(L. mint fenn. Megjelent: 2 köt. 1912.)

⁹ OSZK Kézirattár. Fond 2/1723.

¹⁰ Uo. Fond 2/1794.

¹¹ Uo. Fond 2/1622.

¹² Uo. Fond 2/239.

¹³ Uo. Fond 2/1241.

¹⁴ Uo. Fond 2/1383.

¹⁵ Kaffka Margit — Ady Endréhez. In: *Ady Endre válogatott levelei*. Bp. Szépirodalmi K., 1956. 393. A levél helyes dátuma tehát nem 1913 eleje, hanem 1912 eleje.

1912. aug. 31. — *A farkas*. 2000. — Örök ár. (Megjelent: 1912. és még ugyanebben az évben tíz kiadás.)
 Az 1912. nov. 11. keltezésű copyright certificate szerint bejegyezve a Librarian of Congress Copyright Office-nél, alig két hónappal később.
 — *Novellakötet*, cím nélkül. 2000. — Örök ár. (Megjelenése bizonytalan. Talán az 1914-es impresszummal közzétett *Kis hármaskönyv* c. elbeszélés gyűjtemény. De lehet, hogy meg sem jelent. A Franklin impresszummal megjelentetett 1905–1932. között napvilágot látott Molnár kötetek közül — és itt most nem számolunk a másodkiadásoknak gyűjteményes, ill. olyan új címlapkiadásairól, amelyek akár kolligátumokként is kezelhetők —, mindössze négy olyan van amelynek nincs meg az iratesomóban az eredeti megállapodása:
Hétágú sip. Elbeszélések. 1911.
Kis hármaskönyv. Elbeszélések. 1914.
A óriás és egyéb elbeszélések. Új kiad. 1917.
A jó tündér. Vigjáték. 1930.)
)A fenti négy kötet közül az évszámok eltolódása miatt, inkább csak hozzávetőlegesen tudjuk megjelölni a szerződés megvalósulásának egyik lehetséges variációját.)
 — *Éva és jour fix*. 1500. — Örök ár. (Ezzel a címmel nem jelent meg egy kötet sem.)
 1916. jan. 6. — *Egy haditudósító emlékei*. 10 000. — Örök ár.
 (Megjelent: 1916. A megállapodás intézkedett egy esetleges ifjúsági kiadásról és a fényképek szerzői jogairól, ill. beszerzésükről, amely a Társulatot terhelte.)
 1916. márc. 2. — *A fehér felhő*. 2000. — Örök ár.
 (Megjelent: 1916.)
 1917. ápr. 2. — *Az aruvimi erdő titka*.
 (Átvétel a Légrády Testvérektől. Megjelent: Művei 6. 1928.)
 — „Az aruvimi erdő titka című művemhez hasonló összeállítású később meghatározandó című kötetem...”
 (A két kötet együttes tiszteletdíja 7000. — korona.)
 1917. dec. 11. Molnár saját kezű korrekciója az előbbi szerződésen: „Az első kikezdésben említett, „Később meghatározandó című” kötetem címe „Ismerősök” lett s ez a kötet azóta megjelent. (1917.)
 1922. dec. 30. — *A hatyú*. (Megjelent: 1921.)
 — *A színház*. (Megjelent: 1921.)
 — *Egy és földi szerelem*. (Megjelent: 1923.
 Korábban a Pantheon-nál, Rippl-Rónai illusztrációival. 1922.) Mindhárom mű esetében a tiszteletdíj a bolti ár 15%-a, megjelenéskor fizetendő az első 3000 példány után. 10% többletnyomás joga a Társulaté.)
 1923. okt. 20. — *Vörös malom*. Honorárium a bolti ár 15%-a. Az első 2000 példány után 1923. okt. 25-én kifizetve: 4 914 000. — Kr.
 1923. nov. 14-én 100 amateur példány után felvesz még 420 000 koronát. (Megjelent: 1923.)
 1924. márc. 17. — *A testőr*, *A hatyú*, *Liliom* és a *Színház* című munkák új amateur, Molnár saját kezű aláírásaival forgalomba hozandó kiadás; 100—100 példányban. Művenként 500 000 Kr.
 1924. nov. 19. — *Az üveg cipő*. Bolti ár 15%-a, fizetendő megjelenéskor első 3000 példány után, 10% többletnyomási joggal. (Megjelent: 1924.)
 1925. jan. 4. — *A fehér felhő* újrakiadása a Renaissance kiadónak. A nyomtatás joga továbbra is a Franklin társulaté. Tiszteletdíj a bolti ár 10%-a. Nem kizárólagos jog. Érvényes 1945. jún. 30-ig. Előleg 600. — P.
 1928. febr. 29. — *Toll*. Bolti ár 15%-a. 10% többletnyomási jog. Fizetendő megjelenéskor az első 2000 példány után. (Megjelent: 1928.)
 — *Olympia*. Hasonló feltételekkel. (Megjelent: 1928.)

Mint láttuk 1920 után — nyilván a bizonytalan pénzügyi viszonyok miatt is — az egy összegű örök ár formájú díjazásról áttérnek a jutalék rendszerre. Általában a bolti ár 15%-ában egyeznek meg és bizonyos korlátozott számú, ill. százalékarányú ún. tiszteletpéldányos többletnyomási jogban. Feltűnő az is, hogy esetenként bizonyos új formátumú, különleges kiadások esetében Molnár az

örök ár megállapodásoktól függetlenül újabb honoráriumokat kap. Ugyanígy Molnár egyes műveinek más cégekhez kerülésekor a korábbi lekötési jogokkal ellentétben úgy értékesíti ezeket a műveket, mintha új művek vagy szabadok lennének.

1924-ben új, minden részletre kiterjedő keretszerződést kötnek öt esztendőre. Ebben a kiadó fenntartja magának a korábbi életmű szerződés adta opciós jogait, de a másodkiadások szabályozása áll valójában inkább már — érthetően — a megállapodások homlokterében. Eszerint „az újabb kiadások esetén az új kiadás megjelenéskori bolti árának 5%-ának megfelelő tiszteletdíjat” tartozik a Társulat fizetni, függetlenül a korábbi megállapodásoktól és kifizetésektől. 1929-ben ez a keretszerződés lejár, de megújítására már nem kerül sor.

Molnár Ferenc és a kiadó kapcsolatai egyre lazábbak, legtöbbször már csak megbízottja, dr. Szalai Emil tárgyal helyette. A Társulat 1928-ban közreadja ugyan Gyűjteményes munkáit, de mindössze 4000 példányban. A jutalékot 10%-ra emeli fel, amit azonban Molnár feltehetően kevesellhetett, mert ehhez csak „beleegyezését” adta.¹⁶

1937-ben Molnár végleg felbontja a Franklin társulathoz fűződő kötelekeit és az Athenaeumnak kötelezi el magát. Ennek a változtatásnak van némi előzménye már jóval korábbról is. Még 1918-ban Molnár, élve szerződés adta jogai-val, *Andor* c. regényét az Athenaeumnál jelentette meg. Így készítik el 1932-ben a ma is meglevő végelszámolást, amely 1924-től tételesen sorolja fel Molnár követeléseit és a kifizetéseket. Ennek az elszámolásnak egyik érdekessége a „fizetésünkért” szóval megjelölt rovat, amely talán arra utal, hogy Molnár körülbelül negyedévenként esetleg állandó apanázst kapott volna a Társulattól, anélkül, hogy erre külön szerződést kötöttek volna. Ugyancsak a végelszámolás egyes tételei között szerepelnek azok a művek és tiszteletdíjaik, amelyeknek alapszerződése nem található meg az OSZK Kézirattára Franklin-fondjában:

Ketten beszélnek — 2 636 200. — Kr. (1925. jún.)

Farsang 2 880 000. — Kr. (1925. jún.) Megjelent: 1917. 8 kiad.

Gőzszlop 13 500 000. — Kr. (1926. jún.) „ 1926.

Riviéra 16 875 000. — Kr. (1926. jún.) „ 1926.

Játék a kastélyban 1 350. — P. (1927. jún.) „ 1926.

Egy, kettő, három 1 080. — P. (1929. jún.) „ 1929.

Valaki 450. — P. (1932. jún.) „ 1932.

A korábban már ismertetett művek közül az alábbiak szerepelnek kisebb-nagyobb tételekkel:

Vörös malom 8 235 000. — Kr. (1925. jún.)

Úveg cipő 19 215 000. — Kr. (1925. jún.)

A farkas 2 880 000. — Kr. (1925. jún.)

Éhes város 350. — P. (1927. jún.)

A farkas 230, 40 P. (1927. jún.)

Olympia 3 300. — P. (1928. jún.)

Összes művei 11 734, 80 P. (1929. jún. 1—2. részlet)

„ 5 960. — P. (1930. jún. 3. „)

„ 5 960. — P. (1931. jún. 4. „)

¹⁶ Dr. Szalai Emil 1928. jún. 6-i levelének pontos szövege: „Molnár Ferenc úr megbízásából van szerencsém nyugtatni azon szóbeli közlésemet, mely szerint Molnár Ferenc úr beleegyezik abba, miszerint az Önök által most eszközözendő Gyűjteményes kiadásra vonatkozólag a szerzői jogdíjak olyképp számoltassanak el, hogy ami művek fejében Molnár úrnak 10%-ot meghaladó díjazás jár az eddig kötött szerződések értelmében, azon művek után Önök a Gyűjteményes kiadásban való megjelenés után csak 10%-ot számoljanak el dz ő javára. . . .” (Kiemelés tőlem. — V. K.) OSZK Kézirattár, Fond 2./1158. Megjegyzendő, hogy az 1924-es keretszerződés a másodkiadások jutalékát 5%-ban rögzítette.

A végelszámolás legkisebb tétele az a 100. — pengő, amelyet Molnár Ferenc az 1926/27-es üzleti évben betöltött Igazgatósági tagságáért kapott.

Kiss Istvánnak az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat történetéről írott dolgozatából¹⁷ tudjuk, hogy az Athenaeummal kötött megállapodásai nem jelentettek Molnár számára kedvezőbb ajánlatokat, mint amilyeneket a Franklin társulatnál élvezett. Igaz, az *Andort* az Athenaeum 1918-ban 20 ezer példányban adta ki és ez a magas szám méltán csábító lehetett a jutalékrendszerű honoráriumok esetében. Mégis az általános irányelvek és megkötések a Franklin társulatnál kialakult gyakorlat átvételét mutatják: a bolti ár 15%-a, a legkevesebb példányszám 2000 lehet. Láttuk, a Franklin Társulat esetében az első kötelező példányszám inkább a 3000 volt. Molnár viszont itt megtartotta a külföldi kiadások jogát „és a szerződés bármikor felmondható, indokolás nélkül”. Mindenesetre valószínű, hogy Molnár Ferencet Miklós Andorhoz és az Athenaeum ekkori vezetéséhez melegebb baráti szálak fűzhették, mint talán Franklinékhoz; Péter Jenőhöz, Péter Andráshoz vagy akár Schöpflin Aladárhoz. Kapcsolata a kiadóval oldottabbá vált, legalábbis erre enged következtetni egyik Miklós Andorhoz dátum nélkül küldött kártyája:

„Drága Andor,
üzleti ügy: Incze¹⁸ kéri tőlem lapja számára a „Harmónia” közlési jogát. Ezt írtam neki:

„A „Harmónia” közlésébe,
ha az Athenaeum
megengedi, beleegyezem.”

Egyéb újság hála Istennek, nincs. Próbák itt jól mennek Berlinben: Reinhardt rendezi, Pallenberg játssza.

Köszönjük
Molnár”¹⁹

Így jelennek meg az Athenaeum impresszumával a *Harmónia* (1932), *Csoda a hegyek között* (1933), *A zenélő angyal* (1933), *Az ismeretlen lány* (1934), *Zöld kuszár* (1937), *Nagy szerelem* (1935), *Delila* (1937), *Őszi utazás* (1939).

Természetesen a Franklin Társulat továbbra is újra nyomatja a tulajdonában levő műveket. Így 1938 után is, amikor az Athenaeum Molnár műveinek kiadására már nem vállalkozhatott. Köztük a legnagyobb sikert megért művet, *A Pál utcai fiúkat*, — amelynek mintegy 15 kiadását ismerjük 1945-ig, — 1934-ben új köntösben jelentetik meg, Gergely Tibor illusztrációival, amelyet 1941-ben és 1943-ban megismételnek.

Molnár Ferenc utolsó magyarországi kiadója ugyan az Athenaeum lett, de vitathatatlan, hogy az életmű javarésze a Franklin Társulat égisze alatt született. A Társulat szinte minden nagy színpadi sikert a legváltozatosabb formákban juttatta el könyvalakban a közönséghez. Ezek közül ki kell emelnünk az 1910-es, 1912-es évek folyamán azonos tipográfiai köntösben, zsebformátumban megjelenteket. A piros szegéllyel keretezett szedéstükrök nemes egyszerűséget kölcsönöztek a kis köteteknek, amelyek borítóját Falus dekoratív, színes figurális kompozíciói alkották.

¹⁷ Kiss István: *Az Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat története és szerepe a magyar művelődésben*. Bp. 1970. (Kandidátusi értekezés.) 226—227.

¹⁸ Incze Sándor a *Színházi Élet* szerkesztője.

¹⁹ Molnár Ferenc levele Miklós Andorhoz. OSZK Kézirattár. Levelestár.

Ha összegezni akarnánk a Franklin Társulat szerepét Molnár Ferenc munkásságának alakulásában, nemcsak azokat az anyagi körülményeket szeretnénk hangsúlyozni, amelyekre a fentiekből elég példát láthattunk, és amely ékesen példázza, hogy a század első évtizedeitől a két világháború közötti időszak végéig kevés magyar író számára biztosított kiadója ilyen gondtalan életvitelt. De Molnár és a Társulat együttműködésének idejéből különösen ki kell emelnünk az 1907-es esztendőt, amely úgy hisszük sorsdöntő év volt Molnár Ferenc pályáján. Ebben az esztendőben a Társulat gyors egymás utánban 4 könyvét jelentette meg, köztük *Az ördögöt* 5 kiadásban. Az esztendő elején elsősorban a *Vasárnapi Újság*ot használta fel Molnár írásainak reklámozására és ugyanez az orgánus szolgált színpadi sikerének tudatosítására. S itt nem feledkezhetünk meg Schöpflin Aladárról, aki éppen a *Vasárnapi Újság* névtelenül megjelentetett kritikáiban és egyéb írásaiban talán elsőként jelölte ki Molnár Ferenc helyét a magyar színpad és a magyar regény történetében. Az a Schöpflin Aladár, aki még ekkor úgy hitte

„... Mai fiatal íróink közül leginkább Molnár Ferencetől lehet várni, hogy meg tudja rajzolni a mai Budapest speciálisan jellemző társadalmát, ezt a mindenféle vidékről, mindenféle fajtából összeelegyedett zúrzavart, amelynek minden egyes eleme minduntalan egymásba botlik, de már kezd egymáshoz hasonlulni, amely forrva kavargog még, alaktalannul, de a kezdődő leszűródés mind erősebb jeleivel...”²⁰ És az 1907-es esztendő utolsó hónapjában — 1908-as évszámot viselve — kerülnek ki a nyomdagépek alól a *Muzsika* elbeszélései, amelyeket olvasván Schöpflin már messzi jövőbe lát: „Az olyan jelenségek, mint Molnár munkái, meg kell hogy állítsanak maguk mellett. Alig öt-hat év alatt akkora magaslatokra jutott, mint nagyon kevés más magyar író: hova fog vajon jutni, ha így fejlődik tovább?”²¹

VOIT, KRISZTINA

Ferenc Molnár et la Société Franklin

Depuis 1907, date de la publication de son roman *Les garçons de la rue Pál*, (A Pál utcai fiúk) Ferenc Molnár a fait paraître ses ouvrages durant vingt ans chez la Société Franklin. Après le succès du roman, la Société s'est attaché l'écrivain qui s'est engagé à offrir ses ouvrages futurs à la Société Franklin. D'après le témoignage des archives de l'éditeur, Molnár a reçu, dès le commencement, les honoraires les plus favorables de la maison d'édition. En 1924, ils ont fait un contrat de cadre pour cinq ans. C'est en 1932 que Ferenc Molnár a résilié définitivement son contrat avec Franklin et il s'est engagé à Athenaeum. Pourtant la partie prépondérante de son œuvre a été publiée par la Société Franklin, cette maison d'édition avait un rôle considérable dans l'évolution de sa carrière d'écrivain.

²⁰ *Vasárnapi Újság*. 1907. 9. sz. 175—176.

²¹ Uo. 1907. 52. sz. 1059.